

DE GESCHIEDENIS VAN JAN EN ALLEMAN?

Geert Mak over de familie Six

Geert Mak hoeft niets meer te bewijzen. Met *Hoe God verdween uit Jorwerd* (1996) en *De eeuw van mijn vader* (1999) heeft hij twee van de populairste Nederlandstalige geschiedenisboeken van de voorbije decennia op zijn naam. De twee titels belandden op de shortlist van de verkiezing van Het Beste Geschiedenisboek aller Tijden (in 2016 georganiseerd door *Historisch Nieuwsblad*), samen met onder meer Huizinga's klassieke *Herfsttij der Middeleeuwen* (1919). Het in 2004 verschenen *In Europa* maakte de met prijzen en honneurs overladen Mak ook buiten Nederland bekend. De auteur werd alom geprezen als een rasverteller, die er wonderwel in slaagt grote ontwikkelingen uit het verleden voelbaar en herkenbaar te maken door de concrete impact van die ontwikkelingen op menselijke levens centraal te stellen. Daarbij laat hij niet na de banden tussen het vertelde verleden en het gezamenlijke heden van de historicus en zijn lezers aan te wijzen. Bij Mak blijkt alles doorgaans goed in balans. Uit zijn werk spreekt enerzijds de fascinatie voor het verleden om wat het was (het vreemde land waarin men de dingen anders deed), maar anderzijds ook de drang om uit dat verleden lessen voor de eigen tijd te kunnen trekken. Aan de ene kant wordt zijn schrijfstijl gekenmerkt door de nodige afstand tegenover het verleden, maar aan de andere kant getuigt Maks schrijftuur ook van het besef dat het verleden voldoende dichtbij moet worden gebracht om echt te kunnen boeien. Mak heeft aandacht voor historische krachten die het individu ver te boven gaan, maar hij tekent het werk van die krachten door individuele levens centraal te plaatsen. Het grote verhaal van de geschiedenis is bij hem een kluwen van kleine verhalen, zoals ook zijn in 1995 verschenen *Een kleine geschiedenis van Amsterdam* duidelijk maakt: het gaat om levensverhalen die de *grand narrative* niet zozeer compliceren als wel completeren. Complexiteit om de complexiteit is voor Mak nooit een historiografisch goed: het verleden moet al bij al transparant genoeg blijven als de historicus zijn werk wil kunnen doen.

Wie de aanpak van Mak uit eerder werk kent, zal niet verrast zijn door het nieuwste boek dat hij met *De levens van Jan Six* aan zijn intussen indrukwekkende oeuvre heeft toegevoegd. In dat boek vertelt hij aan de hand van de familiegeschiedenis van een vooraanstaande Amsterdamse dynastie – de familie Six, waarvan de eerstgeboren zoon al vier eeuwen lang de meest Hollandse der voornamen draagt – de geschiedenis van de stad en het land waarvan die stad sinds de late zestiende eeuw het kloppende hart is. Het *framework* van de familiegeschiedenis stond ook centraal in het al vernoemde *De eeuw van mijn vader*, waarin Mak het verhaal van het twintigste-eeuwse Nederland naverterde aan de hand van het verhaal van zijn eigen familie. Tekstuele bronnen en andere objecten werden in dat eerdere boek op eenzelfde manier gebruikt als in *De levens van Jan Six*: niet alleen om informatie te bieden, maar ook om de tijd waaruit ze afkomstig zijn vandaag opnieuw te doen spreken. De teksten en dingen die Mak gebruikt, zijn overblijfselen: ze waren er toen en ze zijn er nog steeds. Ze fungeren daarbij als *geleiders* van het verleden. Ze roepen bij de historicus het gevoel op dat hij in contact staat met de tijd waaruit de objecten afkomstig zijn, de bekende historische sensatie van Huizinga waarnaar Mak in de epiloog van zijn boek ook verwijst.

Veel van de objecten die in *De levens van Jan Six* aan bod komen, zijn portretten van al dan niet vergeten familieleden uit de Six-dynastie die nog steeds te bewonderen zijn in het huis aan de Amstel (Amstel 218, sinds de publicatie van Maks boek een veel bezocht oord) waar sinds het begin van de twintigste eeuw het archief en de kunstcollectie van de familie verzameld is. De stille inhoud van dat huis vormde het ongemeen rijke onderzoekdossier dat Mak mocht gebruiken om de vele levens te reconstrueren die zijn familiegeschiedenis van de Sixen vorm geven. Verschillende jaren heeft Mak in dat huis doorgebracht, lezend, speurend, zich het ongrijpbare verleden verbeeldend waarvan het archief van de familie Six het gestolde residu is. “Nu ik

Rembrandt, *Portret van Jan Six*, 1654, olieverf op doek, 112 x 102 cm, Collectie Six, Amsterdam

al zo lang door deze gangen en kamers loop”, schrijft hij op de eerste pagina van zijn boek, “de portretten ken als oude vrienden, nu ik hun brieven doorlees, dozen vol, dag na dag, nu beginnen de stemmen te klinken. Ik wist dat dit moment zou komen.” De twee kanten van de medaille van de historische sensatie zijn daarmee meteen gegeven: er is het verleden dat de ervaring oproept, maar er is ook de historicus die zich voor die ervaring vatbaar moet tonen.

Veruit het bekendste schilderij uit de geschiedenis van de familie Six is het portret dat Rembrandt naar men aanneemt in 1654 maakte van de eerste in Amsterdam geboren Jan Six en waaraan het boek ook de illustratie op zijn kaft ontleent. Deze Jan (1618-1700) komt in de eerste helft van Maks boek uitvoerig aan bod. Hij was de oudste zoon van de uit de streek

Het detail van Rembrandts schilderij op de kaft geeft aan dat we zo dicht met onze neus op het verleden zullen gaan zitten dat een en ander best eens wazig kan worden

van het Noord-Franse Cambrai afkomstige lakenverver Jean Six, wiens echtgenote Anna Wijmer (haar familienaam is mogelijk een verbastering van de eveneens Noord-Franse stad Saint-Omer) ook door Rembrandt vereeuwigd werd, in 1641 om precies te zijn. Het echtpaar Six trok ten gevolge van de godsdiensttroebelen weg uit Noord-Frankrijk en vestigde zich zoals zovele calvinistische vluchtelingen in Amsterdam. Vader Six overleed kort voor de geboorte van zijn zoon, maar zijn echtgenote zorgde ervoor dat het familiebedrijf kon floreren en dat Jan het soort opleiding genoot dat hem later in staat zou stellen een vooraanstaande Amsterdammer te worden. Al vroeg frequenteerde Jan Six artistieke milieus. Naast Rembrandt was ook Vondel een goede bekende. Jan produceerde zelf ook literatuur: onder letterkundigen is hij vandaag vooral bekend als de auteur van het toneelstuk *Medea* (1648). Na zijn huwelijk met de dochter van Nicolaes Tulp (de dokter die we nog steeds in actie kunnen zien op Rembrandts bekende *Anatomische les*, 1632) kreeg Jan Six toegang tot een reeks publieke ambten: zijn schoonvader was behalve medicus ook verschillende keren burgemeester van Amsterdam, een positie die ook Jan tegen het einde van zijn leven eenmalig bekleedde.

Maks beschrijving van het leven van de eerste Jan Six toont de familie al meteen op haar hoogtepunt. De Gouden Eeuw van Amsterdam was ook de Gouden Eeuw van de familie Six. Niet dat het vervolg van Maks

verhaal allemaal kommer en kwel zou zijn of dat het boek zonder meer de geschiedenis van de neergang van een dynastie vertelt. De Sixen slagen erin door de eeuwen heen hun bevoorrechte positie te consolideren. Ze blijven op die manier vooraanstaande getuigen van wat Amsterdam (en bij uitbreiding Nederland) allemaal meemaakte, van kort voor het begin van de Republiek, toen de ouders van Jan Six aan het einde van de zestiende eeuw in Amsterdam arriveerden, tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog, het eindpunt van Maks verhaal. Hoogte- en dieptepunten van de vaderlandse geschiedenis passeren op die manier de revue: het Rampjaar 1672, de ijzige winter van 1740, de heel bijzondere bijdrage van de Republiek aan de Europese Verlichting, de strijd van de Patriotten tegen de toenmalige stadhouder, de bezetting door Napoleon, de inspiratie die de grondleggers van de Amerikaanse Revolutie uit de strijd van de Republiek tegen Spanje haalden (een lid van de familie Six ontving een aantal brieven van George Washington), ...

In Maks boek komt de hele geschiedenis van de Nederlandse moderniteit aan bod. Bij alle gebeurtenissen en ontwikkelingen die deze geschiedenis bepaald hebben, treden de Sixen naar voren als getuigen van de geschiedenis veel meer dan als degenen die haar hebben gemaakt. Hun levensverhalen worden door Mak gepresenteerd tegen de achtergrond van allerlei grotere verhalen, al moet ik die metafoor meteen wat nuanceren: niet zelden zijn het de levens die naar de achtergrond verdwijnen en gaat Maks boek lezen als een te algemene en te clichématige inleiding in de cultuurgeschiedenis van de Verlichting, de Romantiek en de Industriële Revolutie. Op zulke momenten vind ik dat in dit boek de balans waarnaar ik bij het begin van deze recensie verwees wat zoek is.

Het detail van Rembrandts schilderij op de kaft geeft aan dat we zo dicht met onze neus op het verleden zullen gaan zitten dat een en ander best eens wazig kan worden. In het boek zelf zijn die momenten van nabijheid schaars, en dat ik vind ik jammer. Let wel: er zijn wel degelijk passages waarin Mak er heel goed in slaagt ons naar het verleden te brengen dat hij beschrijft. Niet

toevallig zijn dat passages waarin de auteur ons ook de hand toont die dat verleden construeert op grond van losse stukjes archief die meer vragen oproepen dan de historicus antwoorden kan geven. Ik had Maks zoekende en tastende aanwezigheid in dit boek best wat meer willen voelen, al was het maar omdat me dan ook duidelijker zou zijn geworden hoe de historicus zich nu juist verhoudt tot het verleden dat hij beschrijft. In zijn epiloog geeft Mak aan dat hem pas op het einde van zijn lange archieftocht duidelijk werd dat zijn nieuwe boek over “ongelijkheid en ongelijkwaardigheid” gaat – over verschillen tussen tijden en standen, verschillen tussen mensen en overtuigingen, en over het feit dat in de veelheid van stemmen die uit het verleden weerklinken er hoe dan ook mechanismen aan het werk zijn die bepalen dat de ene stem belangrijker wordt dan de andere en de ene overtuiging meer autoriteit krijgt dan de andere. De ene familie is de andere niet, dat beseft de van een eenvoudige afkomst stammende Mak maar al te goed.

Toch spreekt uit dit boek (de nuancerende epiloog niet te na gesproken) zeer sterk de suggestie dat we de geschiedenis van deze Jannen kunnen zien als “onze” geschiedenis, als de geschiedenis van Jan en alleman, zeg maar. De kwestie is fundamenteel voor de praktijk van de geschiedschrijving: hoe representatief is de uit het verleden gemaakte selectie voor het verleden zelf? Voor wie staat de familie Six uiteindelijk? En waarvan is hun geschiedenis de geschiedenis? Mak wijst voldoende op het geprivilegieerde perspectief dat deze vertegenwoordigers van de stedelijke elite vijf eeuwen lang innamen. Maar uit het verhaal dat hij in dit boek vertelt, spreekt naar mijn aanvoelen te veel nostalgie naar een tijd die er meer een was van fundamentele ongelijkheid dan we uit *De levens van Jan Six* kunnen opmaken. Ook in dat opzicht is Mak een erfgenaam van Huizinga, lijkt me.

JÜRGEN PIETERS

GEERT MAK, *De levens van Jan Six. Een familiegeschiedenis*, Atlas Contact, Amsterdam, 2016, 448 p.

*Ik had Maks zoekende
en tastende aanwezigheid
in dit boek best wat meer
willen voelen*